

ÂŞIK BAYRAM DENİZOĞLU'NUN MİHRALİ BEY HİKÂYESİ*

Dr. Doğan KAYA

Mihrali Bey, (1844 - 4.12.1905) tarihlerinde yaşamış bir destan kahramanıdır. Tilis'in Borçalı bölgesinin Darvas köyünde doğmuş, 93 Harbinde Doğu bölgesinde Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya yardımları dokunmuş, yürekli ve yiğit biridir. Yemen'de vefat etmiştir. Hakkında dört kitap bir de yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bunlar;

Doğan Kaya, *Bir Destan Kahramanı Mihrali Bey*, Bakı, 2001.

Valeh Hacılar, *Borçalı Mehralı Bey Tarihi Hakikatlerde*, Tiflis, 2001.

Osman Üçer,

Beşir Sönmez, *Mihrali Bey*, Sivas, 2004.

Cengiz Çakaloğlu, *Yemenden Dönemeyen Bir karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mihrali Bey*, İstanbul, 2011.

Fuat Türkay, *Karapapaklar- Karapapak Hamidiye Alayları ve Mihrali Bey*, Sivas, 2010.

Selma Ölçer, *Mihrali bey, Çanakkale*, 1998 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Mihrali Bey'in yaptığı kahramanlıklar, senelerce dilden dile anlatılmış; halkın hafızasında unutulmayacak izler bırakmıştır.

Mihrali Bey, hakkında iki hikâye tasnif edilmiş gözü pek bir Karakalpak Türk'üdür. Hikâyeler, yakın zamanlarda farklı coğrafyalarda, farklı tarihlerde tasnif edilmiştir. Bunlardan birincisini 2003 yılında, Borçalı'da, 73 yaşında Âşık Mehmed Sadaklı düzüp koşturmuştur. Hikâye metni oldukça hacimli olup *Azerbaycın Folkloru Antologiyası Borçalı-Karapapak Folkloru* (Bakı, 2011) adlı eserin 286-329. sayfalarında yayımlanmıştır.

Mihrali Bey hikâyesinin ikinci eşmetni çıldırılı âşık Bayram Denizoğlu tarafından tasnif edilmiştir. Hikâye, ilk defa burada yayımlanmakta ve Türk kültürüne kazandırılmaktadır. Denizoğlu, hikâyeyi tasnif ederken büyük oranda Doğan Kaya'nın çalışmasından yararlanmıştır.

Hikâye metnini vermeden önce Âşık bayram Denizoğlu hakkında kısa bilgi vermek yerinde olacaktır.

Bayram Denizoğlu, 1958'de Çıldır'ın Gülyüzü köyünde doğmuştur. Âşıklığa yönelmesinde babası Durmuş Denizoğlu'nun büyük payı vardır. Sanatını icra etmeye 1972'de başlamıştır. Kars'taki Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi'ne devam etmiş, oradaki usta âşıklarla beraber olma imkânını bulmuştur. 1976'da İstanbul'a yerleşmiştir.

Yurt içinde ve yurt dışında pek çok festivale katılmış, çok sayıda ödüller almıştır. 1997, 1998, 1999 ve 2000 yıllarında Konya Âşıklar Bayramında atışma

* *Erciyes*, Ocak 2016, Yıl: 39, Sayı: 457-460.

dalında birincilik almıştır. Denizoğlu 3 çocuk babası olup, geleneğin devamı için halen çırağa (Çetin Sineoğlu Veysel Yıldız, Korkmaz İkan, Zihni Yıldırım). Ustalık yapmaktadır. 700 kadar şiiri olan Denizoğlu, 30 halk hikâyesi bilmektedir. Bunların bir kısmı kendi tasnifidir. Son tasnif ettiği hikâye ise burada metnini verdiğimiz Mihrali Bey hikâyesidir.

MİHRALİ BEY

Mihrali, bir Karapapak Türkü olması dolayısıyla yetiştiği bölgenin özelliklerine göre, ata binme ve sair erkte bulunması gereken özellikleri tam olarak şahsında taşımaktadır. Gününün gereği savaşçı olarak yetişmiştir. Ata binmeyi küçük yaşlarında öğrenmiştir. Mahallesindeki, bölgesindeki insanlar onun ata biniş şeklini hayran hayran seyrederek. Kısa boylu, kara yağz, yüzünde şeytan tüyü var denilen cinsten ve herkesin görmek ve konuşmak istediği bir gençtir. Etine dolgun, kara yağz ve sevimli biridir. Genç yaşlardaki gözü pekligi, "gözünü pıtıraktan esirgemez!" diye tabir edilen özelliklere sahiptir. Cesareti, mertliği ve çevikliği dillerde söylenir olmuştur.

17 yaşında babasını kaybeder. Ruslar, babasının cenazesinin müslüman mezarlığına gömülmesine izin vermez. Rivayete göre gece rüyasında babasını görür ve babası; "Sen nasıl Karapapak yiğidisin, beni bu mezarlığa nasıl gömdürdün, eğer beni bu Moskofun arasından almazsan sana hakkımı haram ederim" der. Bunun üzerine silahlarını kuşanan Mihrali, evden çıkarak doğruca mezarlığa gider. Babasının huzurunda bakalım ağlayarak ne söyler:

*Şimdi mezarından seni çıkarıp
Öz elimle götüreceğim babacan
Yaradan'ım bana fırsat verirse
Ben ölmeden bitirecem babacan*

*Sefil etmem seni Rus'un haçında
Müminler gömülmez küffar içinde
Ölüm bile olsa işin ucunda
Dileğine yetirecem babacan*

*Yoksa **Mihrali Bey** olmaz ki rahat
Artarak dertlerim olurlar kat kat
İslâm mezarında huzur ile yat
Sabır eyle getirecem babacan*

Mezarlık, Rus askerleri tarafından korunmakta olduğundan sessizce babasının mezarına kadar giden Mihrali, mezarı kazar ve babasının cesedini mezardan çıkararak omuzun alır ve tam dışarı çıkmak üzere iken askerlere yakalanır. Mihrali, cesedi yere koyup ellerini havaya kaldıracağı anda, ani bir

hareketle nöbetçilerin üzerine saldırır ve ikisini de oracıkta öldürür. Tekrar babasının cesedini omuzlayarak doğruca Müslüman mezarlığına götürür ve okuduğu dualarla tek başına gömer. Artık Mihrali için kaçak dönemi başlamıştır. Dağa çıkarken köyünden ayrılınca bakalım ne söyler.

*Artık bana yol göründü
Bağrım oldu talan köyüm
Anam bacım gardaşlarım
Daha görmek yalan köyüm*

*Ata binerdim uçardım
Derin dereler geçerdim
Zalime belâ saçardım
Ey sahipsiz kalan köyüm*

***Mihrali Bey** git uzağa
Kendini salma tuzağa
Ne diyelim zalim çağa
Her halimi bilen köyüm*

Ertesi gün olayın duyulması ile Tiflis valisi köyü ablukaya aldırır. Ancak Mihrali dağa çıktığından yakalanmaz. Korkunç bir takip başlamıştır. Mihrali'yi aramak bahanesiyle Azeri köylerine baskınlar düzenleyen Rus askerleri, yerli ahaliye zulmedip onun yerini öğrenebilmek için insanlara işkence etmektedirler. Hele olayın Çar Aleksandr tarafından duyulması, baskı ve zulmün daha da artmasına ve başkaca insanların da dağa çıkmalarına sebep olur. Bu arada içerideki hainlerden Keçeli köyünde Hacı Veli, Mihrali'nin İran'da bulunduğunu ihbar eder. Çar, İran Şahına bir name yazarak Mihrali'nin yakalanmasını talep eder. Bu defa İran zaptiyeleri tarafından sıkıştırılan Mihrali, tekrar Rus tarafına geçer. Olayların sürekli bu şekilde gelişmesi ve Mihrali ve onunla birlikte hareket eden adamlarının yakalanmasındaki zorluğu gören Çar, bu ekibin içinden birkaç kişiyi affederek muhbir olarak kullanmak ister. Bu tuzağa düşenlerden Mansur ve Tavşankuloğlu Hüseyin gizlice Vali'ye teslim olurlar. Serbest bırakılan bu hainler, Mihrali'nin baba evini basar, ağabeyi Mehmet Ali'yi öldürürler. Mihrali Bey ağabeyinin öldüğünü duyunca, ölümü göze alarak köyüne gelir ve abisinin mezarının başında bakalım ne söyler;

*Ölüm haberinle kırıldı belim
Sendin bu yerlerin k(ı)ralı gardaş
Kartal yuvasını serçeler sardı
Söyletme yüreğim yaralı gardaş*

Ben kendimi attım dağlar ardına

*Bir derdimi ortak ettim dördüne
Gözü yaşlı geldim ata yurduna
Kalmuşam elimden aralı gardaş*

*Bizim oralar hep virane oldu
Ata yurdumuza Moskoflar doldu
Mihrali bu dertten sarardı soldu
Ciğerlerim pare pareli gardaş*

Olaylar bu şekilde devam edip giderken Mihrali, her sıkıştırıldığında birkaç Rus askerini daha öldürür ve kaçışını devam ettirir. Artık yüzlerce asker Mihrali'nin peşindedir.

Osmanlı Rus sınırına yakın bir bölgede meydana gelen şiddetli bir çatışma sonrasında Mihrali yaralı olarak Osmanlı topraklarına geçer, ancak bir ihbar sonucu yakalanarak Kars hapishanesine atılır. Uyandığında elleri ve ayakları prangaya vurulmuş vaziyette bulur kendisini. Yarası kapanmamış, yapılmak istenen tedaviyi "zehirlerler" korkusu ile kabul etmez, durumu her geçen gün daha kötüye gider. Mihrali Bey, bu durumdayken bakalım ne söyler;

*Ben kendi derdime kendim yanayım
Yaram derin el vurmayın yarama
Bırakın yarımı kendim sarayım
Yaram derin el vurmayın yarama*

*Belâdan kurtulmaz belâlı başım
Gariplik elinden akar gözyaşım
Gardaş diye ağlar bacı gardaşım
Yaram derin el vurmayın yarama*

***Mihrali Bey** kaderimiz buyumuş
Böyle olmaktansa ölüm eyimiş
Şah olsan da gurbet eller neyimiş
Yaram derin el vurmayın yarama*

Mihrali, mahkûm arkadaşlarının getirttiği otlarla tedavi olmaya çalışır. Bu arada mahkûmlardan birisinin karısı vasıtasıyla içeriye eğe, çekiç ve benzeri malzemeler getirirler. Kaçmak için mahkûmları ayarlayan Mihrali, onlara bir tünel kazdırır. Epey bir uğraş sonucu tünelin sonuna gelirler, ama ne yazık ki tünelin çıkış noktası tam nöbetçi askerlerin bulunduğu noktadır. Son taş kaldırmazlar ve birgün hapishanede isyan çıkartırlar. Gardiyanlarla mahkûmlar arasındaki arbade devam ederken prangalardan kurtulan Mihrali tünelden geçerek son taşı kaldırdığında nöbetçi tarafından fark edilir ve askerim

müdahalesi sonunda bacağından yaralanır. Kaptığı süngü ile askeri öldürür, sürünerek karşıdaki ahıra gider otların arasında saklanır. Hapishanede isyan bastırılır ve yapılan sayım sonrasında Mihrali'nin kaçtığı anlaşılır.

Her tarafa atlılar salınarak Mihrali aranır, ancak hapishanenin hemen yakınındaki ahırda saklanan Mihrali bulunamaz. Gece ahırdan aldığı bir atla dışarı çıkar ve oradan uzaklaşır. Mihrali, Maraşlı köyüne gelir. Bu köyde Musa Çavuş'un evinde bir ay kalan Mihrali, tüm yaraları iyileştikten sonra kendisine verilen bir at, silah ve erzakla buradan ayrılır.

Bu sırada 93 harbi yani 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı başlamıştır. Osmanlılar bu tarihlerde hem Gazi Osman Paşa ile Balkanlarda Plevne şehrinde hem de Gazi Ahmet muhtar Paşa komutasında Kafkasya'da Ruslarla savaşmaktadır.

Mihrali, topladığı 120 kadar adamı ile Ruslara çok zorluklar yaşatır. Ruslar bu belalı Karapapak'la baş edemeyeceklerini anlayınca onu orduya hizmet şartı ile affederler. Mihrali, Kars kumandanı Hüseyin Hami Paşa'ya bir mektup yazarak Ruslara karşı Osmanlı'nın yanında yer almak istediğini ve kendisinin affedilerek Osmanlı topraklarına geçişine izin verilmesini ister. Bu teklif kabul edilir ve Mihrali kuvvetleri ile Çıldır'a gelir. Kendisine Binbaşı rütbesi verilen Mihrali Artık Osmanlı'nın bir kumandanı olur ve adamları ile birlikte doğrudan savaşın içerisine girer. Bakalım bu durumda ne söyler;

*Bunu anayurdu Moskova'dadır
Bunları yurduna sürün gitsinler
Bunlarla başımız hep belâdadır
Fırsat eldeyiken kırın gitsinler*

*Ne zulümler etti bütün Türklere
Köy köy yakıyorlar göz göre göre
Kan ile çıktılar her bir sefere
Kefeni boynuna sarın gitsinler*

***Mihrali Bey** yaram vardır sinemde
Allah sizin birinizi bin ede
Yiğitlikler bizde kalsın gene de
Bunun defterini dürün gitsinler*

Ağustos ayında iyice kızırgan savaşta Mihrali ve kuvvetleri Göle bölgesinde kendisinden sayı ve cephane yönünden çok güçlü olan düşmanla karşı karşıya gelir. Amansız bir mücadele başlar. Güçlü düşman karşısında başarılı olmaya azmetmiş olan bu kahramanlar, bir taraftan geri çekilme taktiği ile düşmanı üzerine çekerken diğer taraftan yan kuvvetler ile işin farkında olmayan Rus askerlerini çembere alır. Sonuçta çember kapatıldı ve düşmanın büyük bir bölümü imha edilir. Bu savaşta atı vurulan Mihrali elde ettiği ganimetlerle Kars

Kalesine döndüğünde buranında muhasara altında olduğunu görünce arkadan düşman güçlerine karşı saldırı emri vererek kuşatma altındaki kalenin kurtulmasını ve ganimetlerin günlerdir aç ve susuz olan kaledeki askerlere ulaştırılmasını sağlar.

Tüm bunlar olurken Mihrali'nin gönlünü sıla özlemi sarar. Bakalım bu durumda ne söyler;

*Uzak gurbet ellerinde
Bir ömrüm geldi geçti
Hasreti cana dokundu
Yüreğimi deldi geçti*

*Öz köyümde kalamadım
Gençliğimde gülemedim
Ne yaptım bilemedim
Gam efkâra saldı geçti*

*Anam babam başka yerde
Gel de dayan sen bu derde
Yara aldım her seferde
Bölük bölük böldü geçti*

***Mihrali** dert otağım
Gam evinin tutsağım
Her acının durağım
Bir ömrü aldı geçti*

93 harbi Osmanlı'yı güçsüz ve sıkıntılı bir döneminde yakalamıştır. Her türlü araç gereç ve silahtan yoksun olan Gazi Muhtar Paşa geri çekilme emrini dahi verir. Bu sırada Mihrali, düşman içlerine gitmek için Ahmet Muhtar Paşa'dan kendisine izin vermesini ister. İzni aldıktan sonra gece düşman karargâhına saldıran Onlardan mühimmat, hayvan ve çeşitli gıda maddeleri alıp getir. Öyleki bunlar ordunun haftalarca ihtiyacını karşılar. Mihrali'nin başarıları II. Abdülhamit'e kadar uzanır ve kendisine Mecidiye Nişanı verilir.

Bunlara rağmen Mihrali üzgündür, kendisini tutamaz şunları söyler:

*Açmaym gizli derdimi
İçimde sızım var benim
Terk ettim ata yurdumu
Körpecik kuzum var benim*

*Gardaş ağlar bacım ağlar
Yaslı kaldı bizim dağlar*

*Yar başına kara bağlar
Bağrımnda közüüm var benim*

***Mihrali Bey** gurbet elde
Adım dolanıyor dilde
Savaşlarla uzun yolda
Her yerde izim var benim*

12 Aralık 1877 de Ahmet Muhtar Paşa İstanbul'a çağrılır. Mihrali, daha fazla duramaz köyü Darvas'a gider. Akrabasını ve diğer Karapapakları toplayarak Osmanlı'ya göç etmek üzere yola çıkar. Bundan sonra Erzurum savunmasında yer alan Mihrali, bu savaşta ağır yaralanır. Bir kızak hazırlattırarak Mihrali'yi de adamları ile birlikte yanına alarak yola çıkarlar.

Mihrali ve sülalesi Sivas'a gelir, Acıyurt köyüne yerleşir.. Onunla birlikte gelen Karapapaklar da bu civarda 40 kadar köye yerleşiriler. Bunların buralara yerleşmesine herhangi bir zorluk çıkarılmaz, çünkü Padişah Mihrali ve ahvadının dilediği yere yerleşmesini serbest bırakmıştır.

Bu arada Yemen'de savaş çıkar. Mihrali, bunun üzerine şunları söyler:

*Tiflis Borçalı'dan Darvaz köyünden
Geldik Osmanlıyı vatan eyledik
Sivas Ulaş bucağına bağlıyız
Acıyurt köyünü mesken eyledik*

*Kırk köy bizim ile beraber geldi
Buraya yerleşti şan şöhret aldı
Yemen'e gitmemiz söz konu oldu
Padişah orduyla kervan eyledik*

*Yemen ellerinde savaş başladı
Asker geldi kışlalarda kışladı
Acılarım yüreğime işledi
Tabipler getirip derman eyledik*

*Ecel beni yaman saldı pazara
Kum çölleri sıcak saldı azara
Garip yerde koyun beni mezara
Yemen ellerini mihman eyledik*

***Mihrali Bey** kader böyleymiş meğer
Çektiğim eziyet halkıma değer
Bizleri tarihten sorsalar eğer*

Her yerde Türk için meydan eyledik

Mihrali Sivas'ta da boş durmaz, 40. Hamidiye süvari alayını kurar. Mihrali Sivas'tayken, Kurt İsmail Paşa, ona bir haber gönderir. Bağdat'ta bir eşkiyanın, Arapları Osmanlı aleyhine kışkırttığını söyler. Mihrali, bunun üzerine atlılarını toplar ve Kurt İsmail Paşa ile birlikte Bağdat'a gider. Burada anılan eşkiyayı etkisiz hale getiren ve kendisinden af dileyen bu hainlerin Padişah tarafından bağışlanmasını ister. Bağışlanırlar. Bağdat'ta Vali ve eşkiya, Mihrali'ye iyi cins Arap atları hediye ederler. Mihrali, Kurt İsmail Paşayla geri döner. Bu olaydan sonra Mihrali'nin ünü daha çok yayılır.

Sivas'ta bir olay sonrası Kangal kaymakamı ile ters düşen Mihrali'yi, II. Abdülhamid'e şikayet ederler. Padişah cevabi yazısında "O benim yularsız aslanımdır. Kimsenin ona baskı ve eziyet etmesine izin vermem." diyerek gelen şikâyetleri geri çevirir. Fakat Sivas'ta ki devlet erkânı Mihrali'yi rahat bırakmazlar. Bu arada Yemen İsyanı çıkmıştır. Sivas Valisi Mihrali'yi Yemen'e göndermek isterse de padişah tercihi Mihrali'ye bırakır. "Gitmem" demeyi yiğitliğe sığdıramayan Mihrali yollara düşer uzun bir yolculuk sonrasında Yemen'e varır duruma el koyar, ama çöl sıcaklarına fazla dayanamaz hastalanır. Sivas aklına gelince bakalım ne söyler;

*Yocular gidince bizim ellere
Bizden de Sivas'a selam söyleyin
Bizi sorup sual eden dostlara
Yöremizde iki kelam eyleyin*

*Deyin oralarda hasta yatıyor
Memleketim gözlerimde tütüyor
Vatanın huzuru bana yetiyor
Benden milletime sevgi paylayın*

***Mihrali Bey** kaderimiz böyledir
Ecel bizi buralarda eyledir
Allah ne der ise Hak'tır, öyledir
Bu sözü son oldu vesselam deyin*

Hemen arkasından ailesine vasiyet olarak bakalım ne söyler;

*Yavrularım size nasihat edem
Dünyada yaşanmaz vatansız oğul
Ver canını aman verme yurdunu
Şehit ol ki, olma imansız oğul*

Vatan için neler çektim dünyada
Bir daha bunları getirmem yâda
Vatanın cennettir olma beyhude
Amandır olmayın gümansiz oğul

Mihrali son sözüm yol aşamadım
Dönüp de sılama ulaşamadım
Azrail'e karşı güreşemedim
Ecel bizi tuttu zamansız oğul

Bir müddet hasta yattıktan sonra Yemen'de vefat eder. Adamlarının da büyük bölümü şehit olur. Sivas'a ancak birkaç kişi geri döner.

METHİYE
Bir destan yazayım Mihrali Bey'e
Mekânı güzeldir Mihrali Bey'in
Tarihlerde adı şanı söylenir
Zamanı güzeldir Mihrali Bey'in

Köyünden ayrıldı gencecik yaşta
Kahramanlık etti her bir savaşta
Alay kurdu kendi vardı hep başta
Meydanı güzeldir Mihrali Bey'in

İran'dan başladı gitti taa Kars'a
Bütün savaşlara girdi ne varsa
Ahmet Muhtar Paşa sözüm hülasa
Erkânı güzeldir Mihrali Bey'in

Kahraman askerdir er oğlu erdir
Oku bak tarihte ispatı vardır
Karakalpak soyu bize gururdur
Lisanı güzeldir Mihrali Bey'in

Savaşarak aldık bu güzel yurdu
Allah Kuran'ında böyle buyurdu
"Hübbü'l-vatan minel iman" diyordu
Vicdanı güzeldir Mihrali Bey'in

Köyünden ayrıldı yollara düştü
Garip gurbet elde ellere düştü
Yemen türküsü de dillere düştü
Fıganı güzeldir Mihrali Bey'in

*Osmanlı'da adı şanı duyuldu
Yiğitliği her tarafa yayıldı
Padişahın rütbesiyle övüldü
Fermanı güzeldir Mihrali Bey'in*

***Denizoğlu** rahmet ile anarım
Kafkas kartalına saygı sunarım
O benim rehberim ulu çınarım
Ünvanı güzeldir Mihrali Bey'in*